

УДК 687.016(477)(091)“1940/1990”

**Кокоріна Г. В.***Київський національний університет  
технологій та дизайну***МОДА 1940–1990:  
УКРАЇНСЬКИЙ ЛІТОПИС**

*Кокоріна Г. В. **Мода 1940–1990: український літопис.** У статті представлено результати дослідження історії української моди другої половини ХХ сторіччя. У хронологічному порядку викладено основні події розвитку модної індустрії в Україні: від часів створення перших українських будинків моделей до перебудови вітчизняної промисловості зі встановленням державної незалежності. У статті проаналізовано специфіку діяльності окремих будинків моделей та інших ключових інституцій у галузі легкої промисловості. Історію української моди подано в контексті провідних наукових досягнень, подій культурного та громадського життя в Україні. Розглянуто творчість провідних художників-модельєрів, а також проблеми, які вирішувались на різних етапах розвитку легкої промисловості. Матеріали, викладені у статті, ґрунтуються на дослідженні архівних матеріалів, автентичних моделей авторського українського одягу, враховують численні інтерв'ю з художниками, інженерами, керівниками підприємств. За результатами дослідження було влаштовано виставку, окремі експонати якої ілюструють дану статтю.*

**Ключові слова:** дизайн костюма, українська мода, будинки моделей, історія дизайну, покази мод, виставка костюма.

*Кокоріна Г. В. **Мода 1940–1990: украинская летопись.** В статье представлены результаты исследования истории украинской моды второй половины ХХ столетия. В хронологическом порядке изложены основные события развития модной индустрии в Украине: от времен создания первых украинских домов моделей до перестройки отечественной промышленности с установлением государственной независимости. В статье проанализирована специфика деятельности отдельных домов моделей и других ключевых институтов в области легкой промышленности. История украинской моды представлена в контексте новейших научных достижений, событий культурной и общественной жизни в Украине. Рассмотрены творчество ведущих художников-модельеров, а также проблемы, которые решались на разных этапах развития легкой промышленности. Материалы,*

*изложенные в статье, основываются на исследовании архивных материалов, автентичных моделей авторской украинской одежды, учитывают многочисленные интервью с художниками, инженерами, руководителями предприятий. По результатам исследования была организована выставка, отдельные экспонаты которой иллюстрируют данную статью.*

**Ключевые слова:** дизайн костюма, украинская мода, дома моделей, история дизайна, показы мод, выставка костюма.

*Kokorina G. **Fashion of 1940–1990: ukrainian chronicles.** What do we know about Ukrainian fashion of post-war period? And how can the high level of professional design on the modern leading domestic podiums be explained? The answer to these questions could be found at the exhibition devoted to the history of Ukrainian fashion, which was taking place from December 2016 to April 2017 in TsUM (Central Universal Department Store) in Kyiv. The exhibition is a visualization experience of the clothing design history in Ukraine from the beginning of the 1940s to the 1990s. The names of Ukrainian artists and other members of the fashion industry at that time were not known to a wide circle of the public. The personalized anthology of fashion history in Ukraine is to be built, but today it is possible to imagine in general terms how the “square wheel” of the Soviet fashion was turning around, and who were its main characters. Different photos, sketches, authentic and reconstructed models of clothing items were presented at the exhibition. While preparing for the exhibition it turned out that Ukrainian studies of Soviet fashion are episodic. That's why all the exhibition materials were formed on the basis of analysis of archival and personal documents, fashion editions, and also impressions received after conversations with real participants of events – heads of model houses, artists and engineers. The beginning of the exposition is devoted to the fashion of the 1940s, when the Kyiv City Fashion Clothing House was founded. It was the first model house in Ukraine, and N. A. Lozovs'kiy, who came from Kharkiv, became its art director. The modernization of fashion goods consumption strategy took place in the USSR in the 1950s: the fashion stopped being perceived as something hostile; it became an important tool for stimulating the light industry development. The special charm was given to Ukrainian collections of that time by good experience of combining fashionable clothes and national ethnic traditions. The artists of Lviv model house, created in 1953, were the first who began experiments in this direction. Later the Ukrainian topic will become one of the leading for many domestic fashion designers. The fashion formation in the 60's was made taking into account the needs of the young post-war generation. It is filled with the romantic optimism spirit, focused on the value of personal freedom and the scientific and technical modernization of everyday life. The industry-specific research institutes that worked for light industry became more active in Ukraine in the 1960s. The result of scientists and practical engineers' joint efforts was the new chemical fibers production technology, modern methods of clothing, knitwear and footwear technology. The Republic responded to the “knitting boom” by the creation in 1961 of the*

Рецензент статті: Дрегуляс Е. П., кандидат технічних наук, доцент, кафедра матеріалознавства та експертизи текстильних матеріалів, Київський національний університет технологій та дизайну

Стаття надійшла до редакції 29.09.2017

*Republican House of Knitwear Models. However, all these efforts were not enough to meet the growing demands for product quality. To a greater extent, the problem was solved by means of individual sewing, which was centralized by the Republican House of Trade Models. In the 1970s, the mosaic variety of styles created a free choice atmosphere for the consumer, and the idea of a "set" and a "basic wardrobe" came instead of "ensemble" notion. The key clothing trend is "retro", which meant the endless citation of various historical epochs fashion and various folk traditions. The domestic light industry in the 70's satisfied the demand of almost all social groups by quantitative indicators. The "shortage" meant the lack of high quality goods rather than the lack of goods for a specific purpose. All innovations in the fashion field were aimed at solving this task above all. In 1977 the Ukrainian Institute of the Light Industry Products Assortment and Clothing Culture was established within the system of the Ministry of Light Industry of the Ukrainian SSR. The Institute did not only spread the information valuable to specialists, but also coordinated the work of allied companies – plants, factories, research institutes and modeling firms that were the part of branch industry associations. By that time, eleven model houses (in Kyiv, Lviv, Odessa, Donetsk, Kharkiv and Dnipropetrovsk) had worked in Ukraine, each of which specialized in a specific assortment and provided services for specific enterprises. Since 1970, the first fashion glossy magazine in Ukraine – "Beauty and Fashion" – started being published. The photographs of the best Ukrainian collections, the fold-out with sewing patterns and the articles about fashion trends were published there. The magazine, which fulfilled the task of a potential consumer aesthetic education, came out quarterly with 200,000 copies circulation. The key concept for the fashion industry in the 80's is the word "pluralism". It also concerns both the stylistic trends, and the approaches to production strategy. The regional character of Ukrainian fashion was evident in the fact that fashion designers created thematic collections related to important republican events; for example – the celebration of the 1500<sup>th</sup> Kyiv anniversary, the holding of the 80th Olympic Games and the "Perestroika (rebuilding)". Now it is necessary to recognize the commercial nature of the fashion industry and the usage of Western experience in this field. In 1987, a radical decision was made – to transfer the Model Houses to a full business calculation; the introduction of contract prices for highly fashionable goods became an effective quality management tool. The years of independence was the time of serious tests for the domestic fashion industry. In addition to Soviet economy systemic issues, two other powerful factors, that negatively affected the development of fashion in the country, were added: the break of intra-union technological relations and relatively cheap products from abroad, which captured the Ukrainian market. This difficult period showed the amazing survival of the Ukrainian fashion, largely based on the experience heritage of the previous generations of experts in the light industry field.*

**Keywords:** *costume design, Ukrainian fashion, model houses, design history, fashion shows, costume show.*

**Постановка проблеми.** Що ми знаємо про українську моду повоєнного періоду? І чим пояснюється наявність високого рівня професійного дизайну на провідних вітчизняних подіумах сьогодні? Відповідь на ці запитання можна було знайти на виставці, присвяченій історії української моди, яка проходила з грудня 2016-го по квітень 2017-го р. у київському Центральному універсальному магазині (ЦУМі). Експозицію було названо «Український кутюр» і приурочено до відкриття знаменитого торговельного центру після реконструкції. Організатор проекту — ЕСТА Холдінг, в якості одного з головних партнерів проекту виступив Київський національний університет технологій та дизайну (рис. 1, 2). Виставка являє собою досвід візуалізації історії моделювання одягу в Україні у період з початку 1940-х по 1990-ті роки. Імена українських художників та інших учасників модної індустрії тоді не були відомі широкому загалу, і ця обставина сьогодні представляється несправедливою. Ще належить вибудувати персоніфіковану антологію історії моди в Україні, але вже сьогодні можна уявити в загальних рисах, як крутилося «квадратне колесо» радянської моди і хто були її головними героями.

**Аналіз досліджень і публікацій.** У ході підготовки виставки виявилось, що українські дослідження моди радянського періоду носять епізодичний характер. Разом із тим, підтвердженням інтересу до даної теми на пострадянському просторі є поява низки видань та спеціалізованих інтернет-ресурсів. 2009 року вийшла у світ книга Алли Щипакіної «Мода в СРСР. Радянський Кузнецкий», а 2007 року темі радянської моди був присвячений окремий випуск журналу «Теорія моди: одяг, тіло, культура». Авторам цих публікацій вдалося переглянути поширену тезу про ворожість моди і соціалізму, а також спробувати вибудувати цілісну систему моди, в якій існували певні концепції, принципи виробництва і споживання модних виробів [2]. Що стосується досліджень української моди радянського періоду, то крім популярних статей, присвячених окремим будинкам моделей і дизайнерам, слід зазначити книгу «Костюм в Україні від епохи Київської Русі до XXI століття», видану в Харкові [3]. Особливий інтерес представляє розділ книги, в якому описано події модного життя України другої половини ХХ століття. У контексті нашого дослідження найбільшу цінність представляє книга Зеновії Тканко «Мода в Україні ХХ століття», яка вийшла у світ 2015 року [5]. Автор досліджує історію становлення модної індустрії в Україні в першій половині ХХ століття, розглядає питання збереження етнічної традиції у творчості українських художників радянського періоду. Але, повертаючись до виставки «Український кутюр», слід зазначити, що всі матеріали виставки були сформовані виключно на основі аналізу архівних і особистих документів, поліграфічних видань про моду, а також під враженням від бесід із реальними



Рис. 1. Експозиція виставки «Український кутюр»



Рис. 2. Модель В. Несміяна



Рис. 3. Учениці  
Профтехшколи швейників.  
Фото 1940-х років з архіву  
Є. Кареліної



Рис. 4. Ескізи з «Альбому  
фасонів». Харків, 1940 рік



учасниками подій — керівниками будинків моделей, художниками та інженерами.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Замовники експозиції виходили з того, що ЦУМ протягом багатьох років не тільки сприймався як центр торгівлі, але й реально був майданчиком для презентації модних тенденцій: тут регулярно влаштовували покази нових моделей «для народу», сюди поступали нові партії найбільш затребуваного одягу просто з конвеєрів швейних фабрик.

Завдання перед кураторами та консультантами виставки полягало у створенні експозиції, яка представляє українську повоєнну моду по десятиліттях. Початок експозиції присвячено моді «десятиліття, розірваного війною». Ще в 1930-ті роки в Харкові, який до 1934 року був столицею України, було створено першу державну організацію, яка займалася проектуванням промислових зразків одягу — Центральну дослідну лабораторію швейної промисловості. А вже 1944 року був заснований Київський



Рис. 5. Моделі художників Київського та Львівського будинків моделей. 1950-ті роки



Рис. 6. Ю. Можасв. Київський будинок моделей одягу, 1960-ті роки



Рис. 7. Л. Авдеева. Київський будинок моделей одягу, 1960-ті роки



Рис. 8. О. Тумасова, С. Бондаренко. Республіканський будинок моделей трикотажних виробів, 1960-ті роки



будинок моделей одягу (КБМО) — перший в Україні будинок моделей, його художнім керівником став Н. А. Лозовський, який приїхав із Харкова. Одночасно розпочала набір учнів перша в Україні Профтехшкола швейників, що розміщала на Подолі, на території Фролівського монастиря. Київський будинок моделей і провідні ательє-люкс прийняли перших випускників цієї школи (рис. 3).

У 1950-ті роки в СРСР відбулася модернізація стратегії споживання модних товарів: моду перестали сприймати як щось вороже, вона стала важливим інструментом для стимулювання розвитку легкої індустрії. Художники створювали моделі на всі випадки життя: для дому, роботи, дозвілля. З деяким запізненням, але невідворотно в Україну прийшов так званий нью лук — новий образ, орієн-



Рис. 9. Г. Мітрохіна, В. Жильцова. Республіканський будинок моделей трикотажних виробів, 1970-ті роки



Рис. 10. А. Чоренька. Харківський будинок моделей, 1970-ті роки



Рис. 11. Г. Мепен. Київський будинок моделей, 1970-ті роки



Рис. 12. Л. Мельникова. Київський будинок моделей, 1980-ті роки



Рис. 13. Т. Мішина, Н. Кривенко, Л. Момот. Республіканський будинок моделей трикотажних виробів, 1980-ті роки





*Рис. 14. Л. Булдакова.  
Республіканський будинок моделей  
трикотажних виробів, 1980-ті роки*

тований на елегантну жіночність. Особливий шарм українським колекціям того часу надав вдалий досвід поєднання модних форм одягу та українських народних традицій [1]. Першими в цьому напрямку почали експериментувати художники Львівського будинку моделей, створеного 1953 року, в подальшому українська тема стане однією з провідних для багатьох вітчизняних модельєрів (рис. 5). Одяг, аналога якому в європейській моді тоді не було, надзвичайно тепло сприймали пересічні споживачі на батьківщині та за кордоном — на міжнародних показах та виставках 1950-х років у Празі, Марселі, Познані, Пловдиві, Брюсселі.

Мода 1960-х формувалася з урахуванням потреб молодого післявоєнного покоління. Вона прийнята духом романтичного оптимізму, орієнтована на цінність особистої свободи і науково-технічну модернізацію повсякденності (рис. 6–8). В Україні в 1960-ті роки активізувалися галузеві науково-дослідні інститути, які працювали на легку індустрію. Зміцніли і розширили дослідницьку тематику наукові школи Київського інституту легкої промисловості. Інститут, що виник 1930-го року і спочатку був орієнтований на взуттєве виробництво, у 1960-ті стає основним постачальником кадрів не тільки для взуттєвої, але й швейної та трикотажної промисловості. Результатом спільних зусиль учених та інженерів-практиків стали технології виробництва нових хімічних волокон, сучасні методи технології виготовлення одягу, трикотажу та взуття. Саме в Україні була винайдена знаменита стрічка-застібка

(«липучка»), а також різноманітні за фактурами і дуже популярні в той час штучні хутра. Республіка відреагувала на «трикотажний бум» створенням 1961 року Республіканського будинку моделей трикотажних виробів (РБМТВ). Проте всіх цих зусиль було недостатньо для того, щоб задовольняти зростаючі вимоги до якості продукції. Значною мірою проблема вирішувалася за рахунок індивідуального пошиття, яке в Україні було надзвичайно розповсюдженим, а 1969 року всю систему ательє було централізовано Республіканським будинком моделей Міністерства побутового обслуговування населення. Згодом тут буде створено знамениту «Школу Володимира Несміяна», де відбувався обмін досвідом у галузі моделювання сучасного одягу і навчалися конструктори та закрійники не тільки з України, але й з усього Радянського Союзу.

У 1970-ті роки мозаїчне розмаїття стилів створювало атмосферу вільного вибору для споживача, а на зміну поняттю «ансамбль» прийшла ідея «комплекту» і «базового гардеробу». Ключовий тренд в одязі — «ретро», що означало нескінченне цитування моди різних історичних епох та етнічних традицій [4]. В експозиції виставки ці модні тенденції були структуровані у кілька блоків з урахуванням того, що особливо було популярним в українській моді: «стиль фентезі», «міське ретро», «шляхетна селянка», «кантрі», «екзотичне етно» і «сафарі» (рис. 9–11).

Вітчизняна легка промисловість в 1970-ті роки задовольняла попит практично всіх груп населен-

ня за кількісними показниками. Під «дефіцитом» тоді розуміли не стільки відсутність товару певного призначення, скільки відсутність якісного товару. Усі інновації у сфері моди були спрямовані на вирішення насамперед саме цієї проблеми. 1977 року в системі Міністерства легкої промисловості УРСР був створений Український інститут асортименту виробів легкої промисловості та культури одягу. Він не лише поширював цінну для фахівців інформацію, але й координував роботу суміжників — підприємств, науково-дослідних інститутів та моделюючих фірм, що входили в галузеві промислові об'єднання. За участю інституту проводилися конкурси нових моделей одягу та взуття, кращі з яких впроваджувалися у виробництво. Але основний напрямок діяльності інституту був пов'язаний з оптимізацією структури асортименту виробів легкої промисловості. До цього часу в Україні працювали (в Києві, Львові, Одесі, Донецьку, Харкові та Дніпропетровську (нині м. Дніпро)) вже одинадцять будинків моделей, кожен із яких спеціалізувався на певному асортименті та обслуговував конкретні підприємства.

З 1970-го року почав видаватися перший в Україні модний глянцевиий журнал — «Краса і мода». У ньому розміщували фотографії найкращих українських колекцій, вкладиш із викрійками та статті про напрями моди. Журнал, який виконував завдання естетичного виховання потенційного споживача, виходив щокварталу тиражем 200 000 примірників.

Ключовими поняттями для індустрії модив в 1980-ті роки стає слово «плюралізм». Це стосується і стилістичних трендів, і підходів до стратегії виробництва. Чотири основні стилі, які декларувалися в 1970-ті (класичний, спортивний, фольклорний і романтичний), змішалися, народжуючи нові «дифузні» мікростилі — «спортивний фольк», наприклад, або «романтичну класику», а також «мілітарі», «нову геометрію», «піжамний стиль», «необароко» та інші. Регіональний характер української моди проявився в тому, що модельєри створювали тематичні колекції, пов'язані з важливими для республіки подіями, зокрема святкуванням 1500-річчя Києва (рис. 13), проведенням Олімпіади-80 (рис. 12) та «перебудовою» (рис. 14).

Необхідним стає тепер визнання комерційного характеру індустрії моди і засвоєння західного досвіду в цій сфері. 1987 року було прийнято радикальне рішення про переведення будинків моделей на повний господарський розрахунок, а ефективним інструментом управління якістю стало впровадження договірних цін на особливо модні товари. У ході перебудови з'явився новий формат господарської діяльності — «малі підприємства», на яких було децентралізовано планування і стимулювання праці. Нова форма торгівлі передбачала використання фірмових магазинів, перші з яких з'явилися в Києві ще в 1970-ті — на початку 1980-х

років: «Новинка» та «Трикотаж». У часи перебудови в цих магазинах вівся ретельний облік продажу по кожному виробу, враховувався незадоволений попит, автори найбільш популярних моделей отримували грошові премії.

1986 року в Київському інституті легкої промисловості була відкрита нова спеціальність — «художнє моделювання костюма», таким чином, у республіці з'явився свій центр підготовки дизайнерів для промисловості.

**Висновки.** Роки незалежності стали часом серйозних випробувань для вітчизняної модної індустрії. До системних проблем радянської економіки додалися ще два потужні фактори, що негативно вплинули на розвиток моди в країні: розрив внутрішньосоюзних технологічних зв'язків і відносно дешева продукція з-за кордону, яка захопила український ринок. Вистояти в умовах гострої конкуренції з імпортом вдалося тим підприємствам, які встигли в 1980-ті роки переоснастити виробництво новим сучасним обладнанням і освоїти технології впровадження гостромодної продукції. Великі фабрики і будинки моделей стали дробитися на окремі невеликі виробництва та створювати кооперації з більш успішними закордонними підприємствами. Цей складний період показав дивовижну живучість української моди, багато в чому засновану на спадкоємності досвіду попередніх поколінь фахівців у галузі легкої промисловості.

#### Література:

1. Гуслистый К. Г. Украинское народное искусство. Одежда [Текст] / Константин Григорьевич Гуслистый. — К. : Искусство, 1961. — 321 с.
2. Захарова Л. Советская мода 1950–60-х годов : политика, экономика, повседневность [Текст] / Теория моды. — 2007. — № 3. — С. 55–80.
3. Камінська Н. М. Костюм в Україні від епохи Київської Русі до XXI століття [Текст] / Надія Михайлівна Камінська, Світлана Іванівна Нікулєнко. — Х. : Золоті сторінки, 2004. — 208 с.
4. Сакович І. В. Народні традиції в українській художній промисловості [Текст] / Ірина Валеріанівна Сакович. — К. : Наукова думка, 1975. — 184 с.
5. Тканко З. Мода в Україні XX століття [Текст] / Зеновія Тканко. — Л. : Артос, 2015. — 236 с.

#### References:

1. Guslystyy, K. G. (1961). *Ukrainskoe narodnoe iskustvo. Odezhda* [Ukrainian Folk Art. Clothes]. Kiev : Iskustvo. (In Russian).
2. Zakharova, L. (2007). *Sovetskaya moda 1950–60-kh godov : politika, ekonomika, povsednevnost'* [Soviet Fashion of the 1950s–60s : the politics, economy, reality]. *Theory of Fashion*, 3, 55–80. (In Russian).
3. Kamins'ka, N. M., Nikulenko, S. I. (2004). *Kostyum v Ukraini vid epokhy Kyivskoy Rusi do XXI stolittya* [The Costume in Ukraine from the Kievan Rus' Epoch Till the XXI Century]. Khakiv : Zoloti Storinky. (In Ukrainian).
4. Sakovych, I. V. (1975). *Narodni tradytsiyi v ukraiyins'kiy khudozhniy promyslovosti* [Ukrainian Traditions in Ukrainian in Art Industry]. Kyiv : Naukova Dumka. (In Ukrainian).
5. Tkanko, Z. (2015). *Moda v Ukraini XX stolittya* [The Fashion in Ukraine in the XX Century]. Lviv : Artos. (In Ukrainian).